

ÇOCUK KİTAPLARINDA YAŞLI KARAKTERLER1
ELDERLY CHARACTERS IN CHILDREN'S BOOKS

Yasin Mahmut YAKAR²

Hatice Derya YILMAZ³

Özet

Çocukların kendileri için hazırlanmış kitaplardaki karakterleri düşünüş ve davranış olarak örnek aldıkları, başka bir ifadeyle onlarla aynileştikleri söylenebilir. Bu bakımdan çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin, çocuğun etrafında görebileceği, her an rastlayabileceği gerçeklikte resmedilmesi önem taşımaktadır. Hayata dair hazırlayıcı bir konumda yer alan çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin nasıl ve ne ölçüde yer aldığı önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmada “Çocuklar için yazılmış kitaplarda yaşlı karakterler nasıl yer almaktadır?” sorusunun cevabı aranmıştır. Çalışmada doküman analizi deseni tercih edilmiş ve kurgusunda yaşlı karakterler barındıran ve çocuklara yönelik hazırlanmış hikâye ve roman türünde on dört kitap incelenmiştir. Çalışmanın veri kaynağını oluşturan kitaplar önce betimsel analize ardından içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin bireysel kişilik özellikleriyle değil, toplumsal konumlarıyla yansıtıldığı görülmüştür. İncelenen kitaplarda yaşlı kadın karakterler daha çok fedakârlık ve torunlarının bakımını üstlenme gibi geleneksel toplumsal görevlerle resmedilirken, yaşlı erkek karakterler ise daha sevecen ve daha dışa dönük bir görünümle yansıtılmıştır. Bu bakımdan çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin yansımalarının toplumsal cinsiyet algısından ciddi anlamda etkilendiği tespitini yapmak mümkündür.

Anahtar Sözcükler: çocuk edebiyatı, karakter eğitimi, yaşlı karakter, toplumsal cinsiyet algısı.

Abstract

It can be stated that children model themselves on the characters in terms of mentality and behavior, in the books prepared for them. In this regard, picturing the characters, which take place in children's books, well and displaying them at a level of reality that children can see or come across around their environments any time have importance. The examination of to what extent and how elderly characters take place in children's books, which have a life preparation status, is believed to have significance. In this context, the answer for the question of “How should elderly characters be displayed in the books written for children?” was searched. Since the

¹ Bu çalışma, 11. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı'nda sunulan *Çocuk Kitaplarında Yaşlı Karakterler* isimli sözlü bildirin geliştirilmiş halidir.

² Dr. Öğretim Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, myyakar@hotmail.com

³ hderyayilmaz@gmail.com

purpose of the study is to analyze the ways the elderly characters are presented in children's books; document analysis pattern was preferred. In the study, 14 stories and novels, which include elderly characters in their fiction and were prepared for children, were analyzed. Books constituting the database of the study were first exposed to descriptive analysis, then to content analysis. As a result of the study, elderly characters in children's books were observed to be reflected with their stations, instead of their personality characteristics. While the female elderly characters in the books examined were described with traditional social tasks such as sacrifice and taking care of grandchildren; male elderly characters were pictured as more affectionate and extraverted. In this respect, it is possible to confirm that the reflection of elderly characters in children's books was significantly influenced by gender perception.

Key words: children's literature, personality tendency, elderly character, gender perfection

GİRİŞ

Çocukların okuduğu kitaplarda yer alan karakterlerin onların kişilik gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Çocukların kitaplarındaki karakterleri düşünüş ve davranış olarak örnek aldıkları, başka bir ifadeyle onlarla aynileştikleri söylenebilir. Bu bakımdan çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin iyi çizilmesi, çocuğun etrafında görebileceği, her an rastlayabileceği gerçeklikte resmedilmesi önem taşımaktadır. Bu anlamda hayata dair hazırlayıcı bir konumda yer alan çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin nasıl ve ne ölçüde yer aldığı önemli olduğu düşünülmektedir. Çocuk kitaplarının çocuk okuru hayata hazırlamadaki ve etrafında elde etme fırsatı bulamadığı yaşam deneyimlerini kazanabilmesindeki önemi göz önüne alındığında söz konusu kitaplarda yaşlı karakterlerin sunuluş biçiminin de önem taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda yaşlı karakterlerin çocuk kitaplarında kapsadığı yerin önemi ve literatürde böyle bir çalışmanın bulunmaması bu araştırmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse (TDK, 2009) olarak tanımlanabilecek karakter, sanatçının yarattığı; duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirdiği, gerçek yaşamdan esinlenerek deneyimiyle, birikimiyle, kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişiliktir (Sever, 2008). Çocuk, kişiliğinin gelişiminde bir modelle kendini özdeşleştirir. Bu model başlangıçta, anne, baba ve yakın akrabayken, zamanla yerini arkadaşına, film ve kitap kahramanlarına bırakır (Yavuzer, 1996). Çocukların okudukları eserlerde sunulan karakterlere öykündükleri göz önüne alındığında, karakterlerin sunuluş biçimlerinin önem taşıdığı tespiti yapılabilir. Her kurgusal metin, ana karakterin bir sorunundan ya da amacından kaynaklanır. Karakterlerin karşılaştığı problemler ve problemleri çözmek için yaptığı mücadeleler konuyu oluşturur (Çakmak Güleç, Geçgel,

2014). Kahramanlar her anlatıda farklı farklı karakterleri canlandırır. Çocuklar böylece okudukları her kitapta bir başka karakterle tanışır, yeni yaşantılar kazanır ve farklı deneyimler elde eder (Şimşek, 2011). Çeşitli hayat deneyimlerinin farkına varmalarının yanında, insan ve toplum yaşamını belirleyen kural ve değerleri tanıma ve anlama bilincini oluşturur. İnsan yaşamını anlamlı kılan erdemleri sezmeye başlar (Sever, 2009). Ayrıca çocuğun kendi yaşamından anlamlı parçalar bulduğu karakterlerin yer aldığı eserlere ilgisi daha canlıdır ve bu durum çocuğun okuma serüveninin devamında önemli bir etkidir.

Cüceloğlu'na (2013) göre çocuk büyürken tümüyle bağımlı olmaktan başlar ve bağımsız olmanın derecelerine yavaş yavaş ilerler. Hayatın gerçekleriyle karşılaşma anlamında da bu bağımsızlıkta yol gösterici olan kılavuzların en önemlilerinden biri kitaplar ve içinde yer alan karakterlerdir. Çocuk kitaplarında yer alan karakterler çeşitlilik arz edebilir. İnsan karakterlerin yanında hayvan karakterler ve çocuğun çevresinde karşılaşabileceği her türlü nesneyi görmek mümkündür. Larsen, Lee ve Ganea (2017) tarafından yapılan çalışmada kitap okumanın çocuğun sosyal davranışlarını etkilediği ve hikâye karakterlerinin de daha çok ya da daha az toplumsal olarak davranmaya meyilli olmalarını sağladığı görüşüne ulaşılmıştır. Aynı çalışmada insan karakterlerin yer aldığı öykülerin, hayvan karakterlere oranla daha etkili ve sosyal davranışları teşvik edici olduğu görülmektedir. Çocuklara yönelik yazılan kitapların doğrudan amacı eğitmek olmasa da, metinlerin çocuk duygu dünyasında etkili olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Çocuk kitaplarında yer alan insan karakterlerinin çocuğun anne babasından başlayarak, yakın aile fertleri, sosyal ve okul yaşamında karşılaşacağı akranları, yetişkinler ve yaşlı karakterler olmak üzere farklı sosyal yapılardan olmaları beklenir. Yaşlı, en genel düşünüş biçimiyle belli bir yaşı geçmiş kişilere verilen isimdir. Günümüzde çok boyutlu incelemelerle farklı disiplinlerce çalışma konusu edilse de çocuk kitaplarında sıklıkla karşılaştığımız karakterlerdir. *Birlikte daha çok zaman geçirebilen yaşlı ve çocuk arasında etkileşim gerçekleşmektedir. Bu etkileşim yaşlı bireyin çocuğun kimlik gelişimi, ebeveynleri ile ilişkisi ve yaşlılık, yaşlıya karşı tutumu konularında olabilir*(Baranowski 1982 ; Aktaran: Arpacı ve Şahin 2015). Günlük yaşam içinde bir şekilde çocuğun hayatına etki eden yaşlı karakterlerin kitaplarda sunulmuş biçimleri bu sebeple önemlidir.

Çocuk kitaplarında bulunan karakterlerin çocuk okur için önemi araştırmacıların dikkatini çekmiş olacak ki bu kapsamda yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar çocuk edebiyatında “karakter” kavramı ekseninde toplanmıştır. Çalışmalar gruplandırıldığında kitaplarda yer alması gereken karakter özelliklerine yönelik genel çalışmaların (Karataş, 2014) yanında, karakter eğitimi (Yılmaz, 2016; Kaplan, 2012; Işık,

2017) , idealize karakter (Yılmaz ve Kılıç, 2015), hayvan karakter kullanımı (Uğurlu, 2013), çizgi filmlerdeki karakterlerin incelenmesi ve toplumsal cinsiyete uygun olarak değerlendirilmesi (Ünlü, 2017) , karakterlerin çatışma çözme biçimleri (Yakar ve Yılmaz, 2015), kadın karakterler (Doğan Güldenoğlu, 2018; Vannicopoulou, Çev: Yeşiltuna, 2004) gibi daha özele indirgenmiş başlıklar da bulunmaktadır.

İlgili literatür tarandığında dikkat çeken çalışmalardan ilki Karataş (2014)'a aittir. Çocuk edebiyatında karakter kavramının irdelendiği çalışmada, çocuk kitaplarında yer alması gereken karakter özellikleri çok yönlü olarak ele alınmıştır. Karakter kavramı ve buna bağlı olarak, idealize karakterler, özdeşim kurma, gerçeklik, yaş, karakter sayısı, cinsiyet, tür ve çeşitlilik gibi alt başlıkları bulunmaktadır. Çalışmada çocuk kitaplarındaki karakterlerin çocuğun yaş dönemine uygun olması gerektiği, idealize edilen karakterlerin gerçeklikle örtüşmediği, özdeşim kurmanın önemi ve cinsiyet olarak erkek karakterlerin kitaplarda daha fazla yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Karakter kavramı etrafında şekillenen çalışmaların çoğunluğunun “karakter eğitimi” başlığı altında toplandığı görülmektedir. Çocuk kitaplarında karakter eğitime yönelik çalışmada Yılmaz (2016), hayvan karakterler üzerinden yaptığı değerlendirmede, çoğunlukla olumlu iletilerin verildiği, kısmen de olumsuz iletilere rastlandığı bulgularına ulaşmıştır. Yüksek lisans tezi olarak Işık (2017) tarafından hazırlanan çalışmada ise, Mevlâna İdris Zengin'in hikâye ve masallarından oluşan 62 kitap, karakter eğitime yönelik iletilerin tespiti için incelenmiştir. 16'sı devingen, 56'sı durağan olmak üzere toplamda 72 karaktere ulaşılmış ve karakterlerin genelinde verilen iletilerin olumlu olduğu ancak olumsuz iletiler veren karakterlerin de olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle ahlaki gelişimi destekleyen iletilerin çokluğu da dikkat çekilen bir başka noktadır.

Sever ve Aslan (2012), karakterlerin cinsiyet rollerinin sunuluşu konulu çalışmalarında 2010 yılı içerisinde basımı yapılan 41 çocuk kitabını kadın ve erkek rollerinin sunuluşu bakımından içerik çözümlemesi yöntemiyle incelemiştir. Sonuç olarak kadın ve erkek karakterlerin geleneksel rolleri kadar geleneksel olmayan rollerde de sunulduğu görülmüştür. Cinsiyet rollerinin incelenmesini farklı bir boyutta ele alan bir diğer çalışma ise, toplumsal cinsiyetsiz karakterlerin konu edildiği Çer'e (2017) ait incelemedir. Balina ve Mandalina kitabından yola çıkarak karakterlerin duygu, düşünce ve davranışlarının tektipleştirici/ basmakalıp şekilde verilir verilmeyeceği incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre, eserde yer alan karakterlerin cinsiyet rolleri açısından herhangi tektipleştirici/basmakalıp davranışlarda bulunmadığı gözlenmiştir. 2004 yılında Vannicopoulou tarafından yazılıp Yeşiltuna tarafından çevrilen makalede ise hangi kadın karakterlerin sıklıkla görüldüğü, kurgulanan kadın karakterlerin kişilik özellikleri, nitelikleri, eylem ve düşüncelerinin ne olduğu yönündeki sorulara cevap aranmıştır. Genel olarak bakıldığında

kadının geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak resmedildiği görülmüştür. Yaşlı karakterlere değinilen bölümde ise kadınların olgunlaşan kimliklerinin torunların yaşlı kadın portresi çizmesinde önemli olduğu ve kadınların tatlı, sevecen, torunlarını büyüten yaşlı büyükanne kimlikleriyle ön planda olduğuna değinilmiştir. Ünlü (2017) tarafından çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiği çalışmada, yaşlı karakterler başlığı altında ise dede ve nine karakterlerine yer verilmiştir. Yaşlı kadın karakterlerin ağırlıklı olarak ev içi rollerle, yaşlı erkek karakterlerin ise ev dışı roller ve güç gerektiren bir takım işlerle uğraştıkları dikkat çekilen noktalardandır.

Literatürde çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin yansımalarıyla ilgili bağımsız bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışma ilgili literatüre katkı sağlamak ve çocuklar için kaleme alınmış kitaplarda yaşlı karakterlerin nasıl ve ne ölçüde yer aldığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada “Çocuklar için yazılmış kitaplarda yaşlı karakterler nasıl yer almaktadır?” sorusunun cevabı aranmıştır.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Deseni

Çalışma doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Doküman analizi araştırılması istenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı metinlerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bowen’e (2009) göre doküman analizi deseni ayrıntılı incelemelere fırsat vermesi bakımından işlevseldir. Çalışmanın amacı çocuk kitaplarında yer alan yaşlı karakterlerin sunuluş biçimlerini incelemek olduğu için doküman analizi deseni tercih edilmiştir.

1.2. İncelenen Dokümanlar

Çalışmada kurgusunda yaşlı karakterler barındıran ve çocuklara yönelik hazırlanmış hikâye ve roman türünde on dört kitap incelenmiştir. Hikâye ve roman türünün incelemeye esas alınmasının nedeni ise bu türlerde kurguya dayalı anlatım imkânlarının diğer edebî türlere göre daha fazla olmasıdır. İncelenen dokümanlara ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. İncelenen Dokümanlar

Kitabın Adı	Yazar	Yayınevi	Basım Tarihi	Kısaltma
Ah Bir Kedi Olsam	Buket Uzuner	Everest	2017	ABKO
Ankara’da Leylak Günleri	Ülker Köksal	Bilgi Çocuk	2009	ALG

Bir Sevdim	Böcek	Nazlı Eray	Doğan Egmont	2015	BBS
Günüşiğine Yolculuk		Adnan Binyazar	Can Çocuk	2015	GY
Kayıp Şeyler Ülkesinde		Ege Erim	YKY	2008	KŞÜ
Kitabın Adı		Necati Tosuner	Günüşiği Kitaplığı	2016	KA
Kuuzu ve Lunapark Ailesi		İrem Uşar	Günüşiği Kitaplığı	2015	KLA
Küçük Öğretmen		Arif Berberoğlu	Evrensel Çocuk Kitaplığı	2012	KÖ
Ökkeş Bahçıvan		Muzaffer İzgü	Özyürek Yayınevi	2016	ÖB
Resimli Hayal Ansiklopedisi		Şener Yığıtler	Şükrü Elma Çocuk	2014	RHA
Sınıfta Okul Açtılar	Kalanlar	Miyase Sertbarut	Çizmeli Kedi	2013	SKOA
Sihirli Köpükler		Gülsüm Cengiz	Morpa	2013	SK
Uçan Salı		Müge İplikçi	Günüşiği Kitaplığı	2015	US
Uyuyan Topaç		Koray Çakman	Avcı Can Çocuk	2016	UT

Tablo 1’de incelenen dokümanlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada on bir farklı yayinevinden çıkmış on dört farklı eser incelenmiştir. Metin içerisinde incelenen dokümanlardan doğrudan alıntı yapılması gerektiğinde kolaylık oluşturması açısından söz konusu dokümanlarla ilgili kısaltmalar belirlenmiştir.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmaya kaynaklık edecek veriler, iki aşamada elde edilmiştir. Bu amaçla öncelikle çocuk kitaplarında karakterlerin sunuluş biçimleriyle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra çalışmanın amacına uygun olarak çocuklar için kaleme alınmış yirmi üç farklı yazara ait yirmi üç kitap temin edilmiştir. Bu seçim yapılırken kitapların farklı yazarlara ve mümkün olduğu kadar farklı yayinevlerine ait olmasına özen gösterilmiş, bu konuda bir alan uzmanından yardım alınmıştır. Ön okumaları yapılan yirmi üç adet kitabın dokuz tanesinde yaşlı karakterlere ait herhangi bir yansıma

rastlanmamıştır. Devamında hazırlanan formlar kullanılarak kurgusunda yaşlı karakter bulunan on dört adet kitap tekrar okunarak “yaşlı karakterler” odağında betimsel analize tabi tutulmuştur. Daha sonra ise elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş, ana başlıklar ve alt başlıklar oluşturulmuştur. Bu gruplandırmada yaşlı karakterler akrabalık ilişkileri olanlar ile diğer (akraba dışı/tamıdık) ana başlıkları altında toplanmıştır. Büyükanne/babaanne/nine ve dede/büyükbaba kategorileri ise alt başlıkları oluşturmaktadır. Analizler esnasında kodlama tutarlılığını sağlayabilmek için bir nitel araştırma uzmanı yardımıyla çalışmanın bir kesitinde kodlamalar yapılmış, bu kodlamalar arasındaki tutarlılığın Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik formülüne göre (Güvenirlilik= Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) .70’in üzerinde olmasına dikkat edilmiştir. Bu formülün uygulanması sonucunda .85 oranı elde edilmiştir.

2.BULGULAR VE YORUM

2.1. Çocuk Kitaplarında Yakın Akrabalık İlişkilerine Göre Yaşlı Karakterler

Bu başlık altında eserlerde yer alan yaşlı karakterler akrabalık bağlarına doğrultusunda incelenmiştir. Yaşlı karakterler özellikle çocuğun yakın çevresindeki aile fertlerinden oluşur.

2.1.1. Büyükanne/Babaanne/Nine Karakterleri

Tablo 2. Büyükanne/Babaanne/Nine Karakterlerin Özellikleri

Torunlarıyla ilgilenirler/onların bakımını üstlenirler (ÖB, 6, 31, 44, 47, 51; ALG,21; ABKO,32, 85, 101).
Torunlarına/ çocuklarına yemek yaparlar(ÖB,29, 53,63; US,69; KLA, 37, 38, 63).
Geleneksel tedavi yöntemlerini kullanırlar(BÖ,6, 62).
Pazar alışverişi yaparlar(ABKO, 85).
Tecrübelerini aktarırlar/öğüt verirler (ABKO, 101; KA, 122).
Çalışkanlardır (SK,7; ÖB,57, 60, 69 ,71, 74).
Fedakârlardır(ÖB, 53, 62; US, 62, 69).
Zor şartlarda çocuklarına destek olurlar(ÖB, 52, 58, 64; SK, 26).
Çevre ve hayvanlara karşı duyarlıdırlar (ÖB, 107; ABKO19-20, 40; KLA, 29).
Böceklerden hoşlanmazlar (BBS, 10,11, 13, 152).
Torunlarıyla arkadaş gibidirler/iyi anlaşırırlar/sevgi sözcükleri kullanırlar(KŞÜ, 14; US, 30; KLA, 13).

Öfkelenebilirler ve torunlarıyla tartışabilirler(ALG, 41, 42, 52; KA,66, 67, 68).

Duyarlı, duygulu ve kırılganlardır (ALG, 64-65).

Masal anlatır, tekerleme söylerler (SK, 9; KŞÜ, 14; ABKO,24).

Yardımseverlerdir (ABKO, 85).

Arkadaşlarıyla kabul günü düzenlerler(BBS, 80, 106).

Kendilerini yalnız hissedebilirler (US, 25).

Tespah çeker, namaz kırlar (BBS, 28; SKOA, 19; KLA, 58).

Neşelidirler (KLA, 40).

Tablo 2’de Büyükanne/anneanne/nine karakterlerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. İncelenen kitaplarda ortak olarak yinelenen bir takım iletiler mevcuttur. Bu iletilerden en baskını büyükanne/babaanne/nine karakterlerinin torunlarının bakımını üstlenmeleriyle ilgili olanıdır. Annesini doğduğu esnada kaybetmiş olan Ökkeş isimli kahramanın ninesi tarafından büyütülmesi bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir (ÖB, 47). Özellikle, torunlarının fiziksel ihtiyaçları olan yemek yeme ihtiyacının karşılanmasında büyükanne/babaanne/nine önemli bir rol oynamaktadır. Karnı acıkan Ökkeş’in durumu şu satırlardan takip edilir: “*Ökkeş çok acıkmıştı. Ninesinin bohçaladığı azığı açtı. Sahanda dövme pilav vardı. Ninesi yanına da iki kocaman kuru soğan koymuştu (ÖB, 44).*” Bu yönüyle iletilere toplumsal cinsiyet olgusu etrafında yaklaşıldığında, geleneksel kadın imajına uygun davranıldığı görülmektedir. Torunlarının sağlık durumları ile de ilgilenen yaşlı karakterler, geçmiş bilgi ve tecrübelerinden yola çıkarak tedavi yöntemleri de uygularlar. Ökkeş’in ayağındaki yanığı iyileştirmesi “*Ninesi ayağına kireç kaymağı sürmeseydi, Ökkeş belki de bu yanığı haftalarca çekerdi (ÖB, 6).*” cümleleriyle verilmiştir. Anne- babası Almanya’da çalışan bir çocuğun altı yaşındaki anılarında köyde büyükannesi ve dedesiyle kalması ve büyükannesinin aynı zamanda ebesi olması bu görüşü destekleyen başka bir durumdur (ALG, 21). Yaşlı karakterler torunlarıyla ilgilenirken, onları günlük aktivitelerine dâhil ederler. Ah Bir Kedi Olsam isimle eserde büyükanne ve dedesinin yanına giden çocuk köyde yapmayı sevdiği etkinliklerin listesini yapar. Listenin sekizinci sırasında “*Anneannemle pazara gitmek ve satın almadan her meyvenin tadına bakmak, bazen oyuncak almak (ABKO, 85).*” vardır. Burada dikkat çeken bir diğer husus pazar alışverişinin yaşlı kadın karakter tarafından yapılıyor olmasıdır.

Büyükanne/babaanne/nine karakterleri torunlarının sadece fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasında rol almazlar. Onlarla ilgilenirken hayata dair tecrübelerini de aktarırlar, öğütler verirler. Eve kedi almak isteyen Can, anne babasıyla konuşurken büyükannesinin öğrettiği gibi “*göğsünü gerip, başını dik tutarak (ABKO, 32)*” konuşmuştur. Buna karşılık büyükannesi de;

“Doğru söylüyorsun Cancım, iyi insanlar hep dik durmalı, boyunlarını bükmemelidir (ABKO, 32)” diye karşılık vermiştir. Torun ve anneanne arasında yaşanan bu diyalog, iyi insan olmak ve davranmak yönünde dolaylı olarak çocuğa olumlu yönde iletiler sunmaktadır. Anne- babası arasında yaşanan tartışmadan etkilenen çocuğun büyükannesine “Ayrılacaklar mı?” diye sorması, büyükanneyi telaşlandırmış ve büyükanne, büyüklerin her zaman anlayamayabileceğini, sorunlarını konuşarak aşabileceklerini vurgulamıştır (ABKO, 101). Sorun odaklı yaklaşım olarak ele alınabilecek olan bu ileti, aynı durumu yaşayan çocukların düşünce dünyalarında empati kurmalarını sağlayabilir. Bir diğer sonuç ise yaşlı kadın karakterlerin torunları için endişeleniyor olmalarıdır.

Yaşlı kadın karakterlerle ilgili öne çıkan bir diğer husus ise söz konusu karakterlerin çalışkan ve fedakâr olmalarıdır. Bu çalışkanlık daha önce bahsedilen torunlarını büyütmeleti iletiyle bağlantılı olarak, ev işlerine ve torunlarının bakımına katkıda bulunmak şeklindedir. Bu durum, aynı zamanda çocuklarına destek olmak ve onların hayatını kolaylaştırmaya çalışmak amacı da taşır. Yaşlı kadın karakterler kimi zaman eşinden ayrılan kızına destek olmak ve evin geçimini sağlamak için zeytin bahçesinde çalışır ve zeytin toplarlar (SK, 7); kimi zaman da kendisine ev yapmak isteyen oğluna yardım edebilmek için “Kaldırabildiği taşları eşeğin üzerine yüklüyor, sonra ipe sararak götürüp aşağıdaki derenin içine (ÖB, 71)” atarak yardım etmeye çalışırlar. Ev yapmak için çalışan oğlun annesinin de destek olmaya gelmesiyle yaşadığı mutluluk ve kendine güveni şu sözlerle aktarılır: “Sanki gece biri bu taşları yumuşatmış, Bayram’a hazırlamıştı. Oysa taşlar yine aynı sertlikteydi, ama Bayram bugün çok daha iştahla işe sarıldığı için taşlar ona yumuşak geliyordu. Bunda ninenin etkisi çok büyüktü. Anası da kendileriyle birlikte Taşlıkonak’a gelince, Bayram daha çok iştahlanmış, koluna, bileğine daha çok kuvvet gelmiş, balyozu daha çok havaya kaldırmış daha hızlı taşın üzerine yapıştırmıştı (ÖB, 58).” Ayrıca nineler herkesten önce kalkarlar ve çalışmaya giden torunu ve oğluna yemek hazırlarlar “...Nine çok erken kalkmış, kuşluk yiyeceğini hazırlamıştı. Patates çorbası yapmıştı... (ÖB, 53).” Yaptıkları fedakârlıklardan memnun olmadıklarına dair açık bir iletiye rastlanmazken, dil ve anlatım imkânları yorumlandığında bunun olması gereken bir davranış biçimi olduğu sezdirilmiştir. Zeytin işinde torunuyla çalışan büyükanneye kızı “Keşke çalışmak zorunda olmasanız...” der. Yaşlı karakter ise “Çalışmak zorundayız. Bir tek senin gelirinle yaşamamız olanaksız. Hem üzülme, zeytin işi yakında bitecek (SK,26).” cevabını verir. Bu iletide yaşlı karakter hem çalışarak bir fedakârlık örneği göstermekte, hem de kızının üzülmesini engellemek için onu teskin etmektedir. Toplumsal cinsiyet algısına bakıldığında bunun genelde yaşlı kadın karakterlerden beklenen kalıp davranış biçimlerinden biri olduğu söylenebilir. Ayrıca zaman zaman çalıştıkları bu işlerde bir takım zorluklar yaşarlar. Elleri çapa yapmaktan

kızaran ninenin çaresi ise, bundan yakınmak değil evde eline kına yakarak tedavi etmek şeklindedir (BÖ, 62).

Yaşlı kadın karakterler aynı zamanda çevre ve hayvanlara karşı da duyarlıdırlar. Torununun doğa anayı merak edip sorması üzerine anneanne “*O ağaçlarda, sulara, toprakta, havada, kuşların güçlü kanatlarında, geyiklerin taç gibi boynuzlarında, yunusların narin yüzgeçlerinde, kedilerin yumuşacık patilerinde, köpeklerin ıslak burunlarında, atların dalgalanan yelelerinde ve her yerde bulunur (ABKO, 19-20)*” diyerek doğayı bütüncül olarak ve kültür farkı gözetmeksizin korumanın gerekliliğini sezdirmiştir. Kurgunun devamında da canlıların yardımına koşmanın iyi insanların yapması gereken bir görev olduğu büyükanne tarafından daha açık şekilde dile getirilmiştir. Ah Bir Kedi Olsam isimli kitaptaki yaşlı karakter de torununu bir hayvan beslemesi konusunda destekler. Bu bağlamda veterinerle diyaloglarını içeren alıntıda, cins hayvanların satışına karşı olduğunu belirtir (ABKD, 40). Bunun, hayvan hakları ve çocukların bilinçlendirilmesi noktasında önemli olduğu düşünülebilir. İncelenen kitaplarda çok nadir de olsa canlılara zarar verildiği görülmektedir. Örneğin böceklerden hoşlanmayan bir yaşlı karakterin “*Bir hamamböceği! Dur evlâdım şunu hemen öldüreyim. (BBS, 11)* ve “*Pis hayvan. Hemen filit yaparım sabah ben oraya, ölüir gider. Haydi yatağına git.*” (BBS, 11) sözleri canlı haklarına saygı duyma noktasında olumsuz iletiler içermektedir.

Yaşlı karakterlerin torunlarıyla arkadaş gibi oldukları ve onları çok iyi anladıkları (KŞÜ, 14; US, 29-30) torunlarının kurdukları olumlu ifadelerle yer bulmuştur. Bunun yanında zaman zaman sinirli olduklarına yönelik iletiler de kurgunun akışı içinde “*Öfkesi hemen parlayan anneannem bile böyle günlerde kimseye çatmaz, kimseyi azarlamazdı. Çok kızdığına “Tövbe tövbe” diyerek başını sallar, susmayı yeğlerdi (ALG, 42).*” cümleleriyle aktarılır.

Yaşlı kadın karakterlere yönelik verilen diğer karakter özelliklerinin bir kısmı söz konusu karakterlerin duyarlı, duygulu, kırılgan, (ALG, 65) yardımsever oldukları yönündedir. Yardımseverlik vurgusu, durumu iyi olmayan bir çocuğun okul masraflarının yaşlı karakter tarafından karşılanıp, okutulması yönündedir. Torun bunun ne kadar güzel bir davranış olduğunu düşünür ve büyüyünce ihtiyacı olan çocukları okutmak için büyükannesine söz verir (ABKO, 85).

Yaşlı kadın karakterlerin sosyal yaşamları ve arkadaşlık ilişkilerine yönelik çok fazla bulguya rastlanmaz. Bu karakterlerin arkadaşlarıyla kabul günü yaparak sohbet etmeleri bu bağlamda değerlendirilebilecek bir durumdur (BBS, 80).

Torunları ya da çevrelerine davranış biçimleri olarak genelde sevecen, yardımsever ve güler yüzlü olarak tasvir edilen yaşlı kadın

karakterlerin, aksi şekilde yansıtıldığı durumlar da mevcuttur. Torununun eve erken gelmesini isteyen ve başına bir şey gelmesinden endişelenen büyükannenin torunu eve geldiğinde ona bağırması, saçlarından tutarak çekmesi dikkat çekicidir. Bu tavrın nedeni ise “Az kaldı, korkudan aklını oynatacakmış! Evet, oynatmış işte!” (KA, 67) şeklinde açıklanmıştır. Normal hayatta yaşanan bir durum olması yönüyle gerçekçi olan bu davranış biçimi, diğer taraftan şiddet ögesi içermesi yönüyle düşündürücüdür.

2.1.2. Büyükbaba/Dede Karakteri

Tablo 3. Büyükbaba/Dede Karakterlerin Özellikleri

Torunlarıyla ilgilenirler (RHA, 9, 32, 43, 47, 62, 63, 64 ; KA, 11-12, 93, 38; KÖ, 27; ABKO, 90, 103; KLA, 30).

Torunlarıyla oyun oynar, masal ve hikâye anlatırlar (RHA , 9, 47; KA, 79-80-81-82; KLA, 29).

Torunlarını dışarıya çıkartırlar(RHA, 32).

Torunlarının üzülmesine dayanamazlar/ onlar için endişe duyarlar (RHA, 62-63; KA, 83).

Yaşam deneyimlerini aktarırlar(RHA,27, 56, 68, 74, 82, 93; KÖ, 26, 31, 32; KA, 10-11, 99; ABKO, 102).

Torunlarına somut yaşantı kazandırır/mesleki tecrübelerini anlatırlar (RHA, 56, 82, 93; KÖ, 26; KA, 10-11, 97 ; ABKO, 102).

Öğüt verirler(KÖ, 31, 32).

Çevre ve hayvanlara karşı duyarlıdırlar(RHA, 7, 32 ; KA, 78).

Sevecen, sevimli, cesur, güler yüzlü, bilgili, şakacı, düşünceli, ciddi kişilerdir(RHA, 7-8,11, 27, 33, 49; KÖ,26; KLA, 13, 14-15, 34, 38, 58, 84, 85, 96, 99).

Dostlarıyla vakit geçirmeyi severler/Dost canlısıdırlar (RHA, 7, 27 ; KÖ, 27).

Torunlarına, çocuklarına hitap ederken sevgi sözcükleri kullanırlar(RHA, 9, 21, 32; KA, 19).

Sağlık sorunları yaşarlar (KŞÜ, 45, 46, 63; KLA, 96).

Torunlarına kitap okurlar (RHA, 9, 71).

Kitap okurlar (RHA, 45).

Çocuklarına yük olmak istemezler (KA, 76).

Torunlarına harçlık verirler (KA, 90, 103-104-105).

Çocuk ruhludurlar/Çocuklara benzerler (KLA, 14, 57; RHA, 20).

Namaz kılarlar (KLA, 68).

Tablo 3'te büyükbaba/dede karakterlerin incelenen kitaplardaki yansımalarına ilişkin bulgular yer almaktadır. İncelenen eserlerde

büyükbaba/dede karakterlerinin Büyükanne/ babaanne/nine karakterlerinde olduğu gibi torunlarıyla ilgilenme yönleriyle öne çıktıkları görülmüştür. Dedesiyle oyun oynamayı seven bir çocuğun anlatımıyla verilen “*Ben sapanımı çekmeden Sadık Dedem kocaman tespihini kement gibi boynuma atıp beni yakalamıştı. İster istemez teslim olmak zorundaydım. Koşa koşa dedemin kucağına atlamıştım. Annem koltuğun arkasından çıkarak ikimize sarılmıştı (RHA, 47).*” cümlelerinde kitap kahramanı çocuğun dedesiyle oyun saatini paylaşması ve bu durumdan çok mutlu olması anlatılır. Bir diğer kesitte ise trenle oynayan çocuğun dedesiyle birlikte trene isim verişlerini (RHA,43) görmek mümkündür. Sadece ev içi oyunlar değil, dışarıda zaman geçirme açısından da farklı iletiler görülmektedir. Açık olarak verilmese dahi anlatımlar, dedelerin torunlarıyla arkadaş gibi oldukları iletilerini taşımaktadır. Ayrıca dedeler torunlarının üzülmelerine dayamazlar. Keyfi kaçan torununu elindeki işi yarıda bırakarak çarşıya götüren dede, torununa dondurma alır ancak “*Üç top dondurma yersem boğazım ağrır diye üzülen anneannen duymasın diye (ABKO, 90)*” torununu uyarır.

Yaşlı erkek karakterler yaşam deneyimlerini aktarma ve yaşam deneyimi kazandırma hususunda torunlarına kılavuzluk yaparlar. Kimi zaman arkadaşının yanında zanaat öğrenmesi ve yaşam deneyimi kazanması için torununa yol gösteren büyükbaba/dede karakteri (RHA, 82), kimi zaman da kendi yaptığı işte torununa sorumluluklar verir: “*Dedem, gazetenin dördüncü sayfasında bana küçük bir köşe ayırmıştı. Köşemin adı “Horoz Şekeri”ydi... (KÖ, 26).*” Büyükbaba/dede karakterler, torunlarına yazı yazmakla ilgili mesleki tecrübelerini artırma fırsatı vermenin yanında, mesleki deneyimlerini de aktarırlar. Bu iletiler genellikle dedelerin torunlarına öğüt verdikleri diyaloglarda sergilenir. Okul dergisindeki köşesinde doğru olmayan haber yazan torununa, “*Taylan, bu yaşta gerçekleri çarpıtmaya, olmamış bir şeyi olmuş gibi göstermeye başlarsan, sonu korkunç olur! dedi. İnsanları bir noktaya kadar aldatmayı başarırısın, ya sonra? Onurlu bir kalem sahibi olmak istiyorsan, gerçeklerden kopmamalısın yavrum!... (KÖ, 31)*” diyerek öğüt verir. Burada dürüst olmak gerektiği iletileri büyükbaba/dede vasıtasıyla çocuk okura doğrudan verilmiştir. Umudunu yitirmeden sağlam durmanın (ABKO, 102) ve birlikte yaşamanın önemini vurgulandığı cümleler (RHA, 56) de büyükbaba/dede diyaloglarında şekillenir ve değer aktarımı bakımından önemlidir. Bazen de bu aktarım daha kapalı şekilde yapılır. Dedesinin arkadaşının hiç konuşmadan oturduğunu fark eden torun bunun nedenini sorduğunda “*İnsan susarak da çok şey der yavrum, ama şimdi küçüksün bilemezsin.*” cevabını alır (RHA, 48). İnsan davranışını anlamlandırmaya dair bu cümlenin çocuk okurun çok yönlü düşünmesine katkı sağlayacağı söylenebilir. Yaşlı karakterlerin deneyim aktarma noktasında torunlarının hayatlarını geniş ölçüde etkiledikleri görülmektedir. Bu anlamda, “*Öyle daldan dala*

dolaşırken dedem aklıma geliyor; çünkü ben, düşünmeyi-bilinçli biçimde düşünmeyi-dedemden öğrendim. Şu kadar, küçük bir çocukken daha, bir şey oldukça hep, 'Niçin?' diye sorardı dedem bana. Ben de o zamanki çocuk aklımla, 'Çünküüü...' diye başlar, açıklamaya çalışırdım (KA, 10-11)." örneği oldukça çarpıcıdır.

Büyükbaba/dede karakterlerinin bir diğer özelliği de çevre ve hayvanlara karşı duyarlı olmalarıdır. Resimli Hayal Ansiklopedisi isimli kitapta büyükbaba/dede kuşları besler ve insanoğlunun doğaya zarar verdiğini ama nankör olduğu için de bunun farkına varamadığını (KA, 78) anlatır. Canlı yaşamına yaptığı katkı ve uyarı niteliğindeki iletiler çevrenin korunmasında farkındalık oluşturması bakımından önemlidir.

Büyükbaba/dede karakterlerinin fiziksel özellikleri ve karakter özellikleri bakımından çeşitli şekillerde betimlendikleri görülmektedir. Eserlerde rastlanan bu özelliklerin en önemlisi büyükbaba/dede karakterlerinin sevecen ve dost canlısı olmaları/ dostlarıyla vakit geçirmeyi sevmeleridir. "*Dedemin, eve girip çıkan dostları dışında sokakta, mahallede benim iki elimin parmaklarından çok, yani sayısını bilmediğim kadar çok dostu olduğunu söylemişim. (RHA, 27)*" cümlesinde büyükbaba/dede karakterin mahallede pek çok dostu olduğu vurgulanırken, "*Bir de kuşlar var! Onları nasıl unuturum? Dedem kuşlarla da dosttur. Özellikle serçelerle iyi anlaşır (RHA, 7).*" cümlesiyle de hayvanlarla dost olunması gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk okur için tüm canlıların eşit olduğu düşüncesinin vurgulanması bakımından önemli bir ileti olduğu söylenebilir. İncelenen eserlerde yaşlı erkek karakterler düşünceli kimseler olarak yansıtılmışlardır. Pazar günü çocuğuna kahvaltıya giden dede, kahvaltıyı mutfak masasında yapmak ister. Bunun amacı hem daha sıcak bir ilişki kurulmasını istemesi hem de ev sahibine daha az iş çıkarma isteğidir (KA, 76). Bu cümlede düşünceli davranmanın yanı sıra, ailenin önemi de sezdirilen bir diğer ileti olarak karşımıza çıkar. Ayrıca yaşlı erkek karakterlerin güler yüzlü oldukları (RHA, 13), tertemiz yüzlü, sevecen gözlü, yakışıklı ve cesur oldukları vurgulanarak olumlu bir büyükbaba/dede görüntüsü çizilmiştir. Ek olarak büyükbaba/dede karakterleri, torunlarının gözünde her şeyi bilen varlıklardır. Eserlerde üzerinde durulan başka bir durum ise, büyükbaba/dedelerin torunlarına isimleriyle hitap etmemeleri; şehzadem, yavrum gibi sevgi ifadeleri kullanmalarıdır. Çocuk kahraman tarafından bu durum "*...Ama dedem babama hiç Ercan demez, hep "yavrum" der (KA, 19).*" şeklinde ifade edilir.

Büyükbaba/dede karakterlerin çocukların yaşamlarında iz bırakan diğer bir yön ise, torunlarına kitap okumalarıdır. Onları okumaya isteklendirmeleri de "*Okumayı öğrenmeden önce hayallerimi süsleyen, geceleri rüyama giren bütün hikâye kahramanlarını dedemin anlattıklarına borçluydum (RHA, 9).*" biçiminde yer bulmuştur.

Büyükbaba/dede karakterlerin yaşlarına bağlı olarak yaşadıkları sağlık sorunlarına da yer verilmiştir. Bu karakterlerin hafıza problemi yaşamaları, hastalığın ismi verilmeden okulda bir tartışma ortamı yaratan öğretmenin şu cümleleriyle aktarılır: “*Dedemin hafızasıyla ilgili bazı sorunları var,*” diye anlatmaya koyuldu, “*kimi zaman hiçbirimizi tanımıyor. Hiçbir şey hatırlamıyor. Böyle zamanlarda bazen geçmiş günlerine dönüyor, bazen sanki olduğu yerde öylece donup kalakalıyor...* (KŞÜ, 63).”

2.2. Diğer Yaşlı Karakterler

Tablo 4. Diğer Yaşlı Karakterlerin Özellikleri

Soğuk, asık suratlı ve sert bir karaktere sahip oldukları düşünülür (RHA, 26; UT, 16, 17).
Görünüşleri çocukları korkutabilir (US, 23, 24, 53,).
Torunlarına bakmak için çalışırlar, özverilidirler/ Torunlarının bakımını üstlenirler (US, 62, 69).
Acımasız davranabilirler (GY, 36).
Yardımsız, utangaç, sevecen, dakiktirler (US, 61, 63, 81; GY, 83).
Yaşamla ilgili öğütler verirler (KŞÜ, 65, RHA, 20, 87).
Yaşam deneyimlerini aktarırlar, yol göstericidirler (RHA, 85, 86, 91, 92, 102, 103; UT, 90, 93, 94, 133; GY, 166).
İşlerini severek yaparlar (UT, 64, 65, 68).
Hatırlanmak onları mutlu eder (UT, 90; KŞÜ, 63).
Hastalıklar yaşayabilirler (US, 69).
Arkadaşlarıyla birlikte zaman geçirmekten hoşlanırlar (RHA,25, 26).

Tablo 4’te diğer yaşlı karakterlere yönelik iletilere yer verilmiştir. Diğer yaşlı karakterler başlığı altında, akraba dışında kalan yaşlı kadın ve erkek karakterler incelenmiştir. Bu karakterler çocuk kahramanın komşusu, büyüklerinin arkadaşları, tesadüfen karşılaştığı yabancılardan oluşur.

Yaşlı kadın karakterler genellikle sert mizaçlı, soğuk ve asık suratlı olarak yansıtılır. Uyuyan Topaç isimli kitapta Arda isimli çocuğun annesinin gözünden anlatılan “Büyük Teyze”, tek başına yaşadığı kasabada, huysuz ve asık suratlı olarak bilinir, insanlara ters davranır, bakkal çırağını azarlar, kimi zaman da patavatsız konuşur. Ancak Arda’nın annesi her seferinde teyzesini haklı bulur. Teyzesinin davranışlarının farkındadır ama o “*Kasabadakilerce huysuz ve asık suratlı biri olarak bilinen teyzesini, hep güler yüzü ve keyifli halleriyle hatırlardı...(UT, 16)*” Burada üzerinde durulan konu her ne kadar dış görünüşü farklı olsa da aslında yaşlı kadın kahramanın öyle olmadığı, ön yargılarla davranmamak gerektiğidir. Alt

metninde ise yalnız yaşayan karakterin zaman içerisinde yaşadığı değişimi ve bunun davranışlarına yansımaları görmek mümkün olabilir.

Olumsuz özellikleriyle ortaya konan diğer yaşlı kadın karakter ise Gümüşğına Yolculuk isimli kitapta yer alır. Eşi tarafından terk edilen kadın, “üvey” çocuklarını da alarak kendi annesinin yanına döner. Ama annesi üvey torunları istemez. Yaşanılanlar çocuk kahramanın gözünden “*Büyükanne, kızını, torunlarını koklayıp öptü. “Piç” diye adlandırdığı biz iki kardeşi, ahır gibi bir yere soktu. Altlarına iki eski çuval attı, ‘Sizin yeriniz burası!’ dedi (GY, 36).*” cümleleriyle aktarılır. Bu durum, üvey akrabaların kötü ve acımasız olabileceği gibi bir yargı taşıması bakımından olumsuz bir durum olarak nitelenebilir.

Diğer taraftan, pazarda annesini kaybeden Sibel, annesini ararken çöpleri karıştıran bir yaşlı kadınla karşılaşır. Yaşlı kadının çöpleri karıştırmaması, ağzında dişlerinin olmaması, üstü başının kirliliği olması, ellerinin buruşuk ve sert olması, ayrıca kolundan tutmasından dolayı onu korkutmuştur. Annesini aramaya devam eder ancak yolu yine yaşlı kadınla kesişir ve konuşmaya başlarlar. O zaman kadının torunlarına bakmak için pazardan arta kalanları topladığını öğrenir. O ana kadar Sibel’i gören kimse yardım etmemiş ancak bu yaşlı kadın Sibel’e yardım etmek istemiştir. Uyandığında bunların rüya olduğunu düşünse de metinde bu kısım belirsiz olarak bırakılmıştır. Yaşlı kadınla çocuğun yaşamış olduğu bu durumdan verilen iletide hem torunları için çalıştığı, hem de görüşlerine bakarak insanların yargılanmamaları gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Yaşlı erkek karakterlere bakıldığında ise yaşamla ilgili öğüt verme ve deneyimlerini aktarma hususunda iletilerin yoğun olduğu söylenebilir. Zamanın değişmesi ve insanların bu hıza ayak uydurmaya çalışmaları saat tamircisi tarafında “*Zaman sanki kısaldı. Herkeste bir telaş, bir telaş! Saatler bile eskiden daha yavaş çalışırdı. Şimdi, insanlara ayak uyduracağız diye bu kadar hızlı çalışınca daha çabuk bozuluyor (RHA, 20).*” denilerek eleştirilir. Hayatta hiçbir şeyden korkmamak gerektiği, özdeki iyiliği görme ve iyiliğe olan inancın taze tutulması da yaşlı karakter üzerinden verilen bir başka mesajdır (RHA, 87). Bir diğer eserde geri dönüşüm projesi için bir marangoza başvuran çocukla marangozun konuşmaları da önemlidir. “*Evet ama kırık bir sehpa... Onu tamir edip bambaşka, yepyeni bir sehpa yapmak ister misin?*” “*Yapabilir miyim sizce?*” “*Tabii yapabilirsin! Yeter ki iste! Zaman ayır ve emek ver.*” Yaşlı marangozun sözleri Arda’yı umutlandırmakla kalmamış, heyecanlandırmıştı da (UT, 93). Bu konuşmada zaman ayırmak ve emek vermek gibi olumlu değerlerin altının çizildiği söylenebilir. Ayrıca herkesin her şeyi bilemeyeceği, bir çocuktan bile öğrenilecek çok şey olduğu (GY, 166), insanın değer verdiği kişileri özlemesinin güzel bir duygu olduğu (UT, 94), hayatta her şeyin planlandığı gibi gitmediği (UT, 133) gibi yaşamda kazandıkları deneyimlerini çocuklarla

paylaştığı diyaloglar görülmektedir. Ek olarak çocuklara somut yaşantılar kazandırılır. Çocuk kahraman dedesinin arkadaşlarıyla birlikte resim yapar, yazı yazar, okul şarkıları çalır söyler, saat sarkacıyla dünyanın dönüşünü ispat etmek için deneyler yapar (RHA, 92).

Yaşlı karakterlere yönelik vurgulanan bir diğer konu ise işlerine çok özen gösterdikleri, işlerini yaparken dakik oldukları ve sözlerinde durduklarıdır. *Önce salondaki merdiveni tamir etmeyi düşünüyordu. Gidip ilk basamağa oturdu ve bir süre incitmekten korkarcasına dokundu ahşap yüzeye... Sonra da raylara kulağını dayayıp trenin ne zaman geleceğini anlamaya çalışan yaramaz bir çocuk gibi basamağa kulağını dayadı(UT, 65).*” anlatıcının betimlemelerinin yanında çocuk kahramanın *“Arda onu izlerken yaşlı adamın işini ne kadar keyif alarak yaptığını düşünüyordu (UT, 68).*” da gözlemleri aktarılır. Burada çocuğun yaşlı karakterin davranışlarına beğeniyle yaklaştığı görülmektedir.

Yalnız yaşayan yaşlı erkek kahramanlar çevreleri tarafından hatırlanmaktan mutluluk duyarlar. *“Teşekkür ederim. Birileri tarafından aranmak, merak edilmek doğrusu güzel şey... Bu duyguyu tatmayalı yıllar olmuştu, dedi (KŞÜ, 63).*” cümleleriyle de yaşlılara karşı düşünceli davranmak gerektiği vurgulanır.

3.SONUÇ VE TARTIŞMA

Çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin incelendiği çalışmada, söz konusu kitaplara büyükanne/babanne/nine karakterlerle ilgili yansıyan ilk özelliğin bu karakterlerin çoğunun torunlarıyla ilgilenmesi olduğu tespit edilmiştir. Yaşlı kadın karakterlerin daha ziyade geleneksel toplumsal rollere uygun olarak yemek yapma, boşanmış evlatlarının çocuklarına bakma ve bu çocukları büyütme gibi roller üstlendikleri görülmektedir. Bu anlamda çalışmada elde edilen sonuç Ünlü'nün (2017) yaşlı kadın karakterlerin ağırlıklı olarak ev içi rollerde görüldüğünü belirttiği çalışmada elde ettiği sonuçla örtüşmektedir. Ayrıca bu bakımı üstlenirken kendilerinden ve yaşamlarından da fedakârlık yaptıkları, yaşlarının ilerlemesi ve sağlıkla ilgili sıkıntıları olmasına rağmen bedenlen çalıştıkları ve bundan şikâyet etmedikleri görülmektedir. Yaşlı kadın karakterler aynı hassasiyetleri sadece torunları için değil kendi çocukları için de gösterirler. Bu özellikleriyle yaşlı kadın karakterler anlatılarda torunları ve çocukları üzerinden konumlandırılmıştır. Ulaşılan bu sonuç Yeşiltuna (2004) tarafından çevrilen çalışmada değinilen, olgunlaşan kadın karakterlerde tanımlamaların torunlar üzerinden yapıldığı bulgusuyla aynı doğrultudadır. Büyükbaba/dede karakterler ise daha ziyade torunlarıyla oyunlar oynarlar, onları parka götürürler, farklı dış mekânlarda birlikte zaman geçirirler. Tüm bu davranışlar yaşanan toplumun gerçeklerine uygun olsa da toplumdaki hâkim cinsiyet algısıyla açıklanabilir. Ayrıca kitapların çoğunda yaşlı kadın karakterlere daha çok yer verildiği görülmektedir. Bunun nedeninin

incelenen kitaplardaki çocuk kahramanların büyükanne/babanne/nine karakterlerle daha fazla vakit geçirmeleri ve söz konusu karakterlerin çoğunlukla çocuk kahramanların bakımını üstlenmeleri olduğu düşünülmektedir. Kitapların kurgusunun genellikle ev gibi kapalı ortamlarda geçmesinin de bunda etkili olduğu söylenebilir.

Çalışmaya konu olan kitaplarda tespit edilen bir diğer nokta ise yaşlı karakterlerin yaşam deneyimlerini çocuklarına/torunlarına aktarmaları ve onlara öğüt vermeleri noktasında yoğunlaşmıştır. Yaşlı kadın karakterler dürüst olmak, iyi insan olma, kendine güvenmek gibi değerlere vurgu yapmışlardır. Yaşlı erkek karakterler ise iyilik yapmak, hiçbir şeyden korkmamak, yapılan işe zaman ve emek harcamak gerektiği, ne olursa olsun herkesten öğrenecek bir şeylerin olduğu, özlenmenin güzel olduğu gibi farklı değerlere vurgu yapmışlardır. Ayrıca karakterlerin davranışları yoluyla çocuk kahramanlara örnek olmaya çalışarak yapılan işe saygı duymak, dakik olmak ve yaptığı işi sevmek gibi olumlu iletileri çocuk okura sundukları tespit edilmiştir. Bu iletilerin doğrudan değil de davranışlarla dolaylı olarak çocuk okura aktarılmaya çalışılmasının olumlu bir tutum olduğu söylenebilir.

Yaşlı karakterlerin belirgin özelliklerinden bir diğeri de çevre ve hayvanlara karşı duyarlı olmalarıdır. Yaşlı karakterler bahçeye çiçek dikerler, hayvan sevgisi konusunda torunlarını desteklerler ve çevre duyarlılığına yönelik konuşmalar yaparlar. Hayvan ve doğa sevgisinin kazandırılması noktasında atılacak adımlardan biri de kurgusal metinler aracılığıyla çocuklara farkındalık kazandırılmasıdır. Bu sebeple de yaşlı karakterler aracılığıyla verilen iletilerin olumlu oluşturması önem taşımaktadır. İncelenen eserlerde canlılara yönelik olumsuz tek bakış açısı yaşlı kadın karakterlerden birinin evde yaşayan böceği öldürmek istemesidir. Bu iletinin hem sadece yaşlı kadın karakterler üzerinden verilmesi hem de canlı yaşamına son vermek gibi bir mesaj içermesi bakımından olumsuz olduğu düşünülmektedir.

Yaşlı karakterlerden özellikle erkek karakterlerin kadın karakterlere göre daha olumlu kelimelerle betimlendikleri görülmektedir. Yaşlı erkek karakterler, sevecen, şakacı, güler yüzlü ve torunlarıyla eğlenceli zaman geçiren karakterler olarak resmedilirler. Fakat yaşlı kadın karakterler aynı özellikleri göstermelerine rağmen, sert mizaçlı zaman zaman öfkelenen kişiler olarak da tasvir edilmişlerdir. Psikolojik şiddet unsuru da kadın karakterler üzerinden ve üvey olma olgusu etrafında verilir. Ancak üvey olan aile bireyinin kötü karakter olarak verilmesinin yanlış bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Ayrıca erkek karakterlerin metinlerde daha dışa dönük olduğu gözlemlenirken, kadın karakterlerin sosyal yaşama yönelik bu kişilik özelliklerini vurgulayan iletiler daha sınırlıdır. Bunun da toplumsal cinsiyet algısından kaynaklandığı söylenebilir.

Çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin bireysel kişilik özellikleriyle değil, toplumsal konumlarıyla yansıtıldığı görülmektedir. İncelenen kitaplarda yaşlı kadın karakterler daha çok fedakârlık ve torunlarının bakımını üstlenme gibi geleneksel toplumsal görevlerle resmedilirken, yaşlı erkek karakterler ise daha sevecen ve daha dışa dönük bir görünümle yansıtılmaktadır. Bu bakımdan çocuk kitaplarında yaşlı karakterlerin yansımalarının toplumsal cinsiyet algısından ciddi anlamda etkilendiği tespitini yapmak mümkündür.

KAYNAKLAR

- Avcı Çakman, K. (2016). *Uyuyan Topaç*. İstanbul: Can Yayınları.
- Arpacı, F. ve Şahin, F.T. (2015). Yaşlı Bireylerin Yaşlı ve Çocuk Etkileşimine İlişkin Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 231-246.
- Berberoğlu, A. (2012). *Küçük Öğretmen*. İstanbul: Evrensel Çocuk Kitaplığı.
- Binyazar, A. (2015). *Günışığına yolculuk*. İstanbul: Can Çocuk.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *QualitativeResearch Journal*, 9/2, 27-40.
- Cengiz, G. (2013). *Sihirli Köpükler*. İstanbul: Morpa.
- Cüceloğlu, D. (2013). *İçimizdeki Biz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakmak Güleç, H. ve Geçgel, H. (2014). *Çocuk Edebiyatı Okul Öncesinde Edebiyat ve Kitap*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Çer, E. (2017). *Çocuk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyetsiz Karakterler: Bir Araştırma Örneği*. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi 14(1), 389-408.
- Doğan Güldenöğlü, B. N. (2018). *Çocuk Romanlarındaki Kadın Karakterler Çerçevelerinin Sosyal Ve Kültürel Yaşamdaki Yerinin İncelenmesi*. İlköğretim Online, 17, 926-946. 05.06.2018, <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io>
- Eray, N. (2015). *Bir Böcek Sevdim*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Erim, E. (2018). *Kayıp Şeyler Ülkesinde*. İstanbul: YKY.
- Işık, M. (2017). *Karakter eğitimi açısından Mevlâna İdris Zengin'in hikâye ve masallarında eğitsel iletiler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İplikçi, M. (2015). *Uçan Salı*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı
- İzgülü, M. (2016). *Ökkeş Bahçivan*. İstanbul: Özyürek Yayınevi.
- Kaplan, O. (2012). *Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masalların Çocuklarda Karakter Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karataş, E. (2014). *Çocuk Edebiyatında "Karakter" Kavramı*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 60-79.
- Köksal, Ü. (2009). *Ankara'da Leylak Günleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Larsen, N. E., Lee, K. Ganea, P. A. (2017). Do Storybooks with Anthropomorphized Animal Characters Promote Prosocial Behaviors in Young Children. *Developmental Science* DOI:10.1111/desc.12590. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/desc.12590?shared_access_token=pe47nFMA_K45DuHH3I2d4ta6bR2k8jH0KrdpFOxC6748z_qEzyWjpKevlijCSNZqgMtKQWoecQi1JomdGjs2zXZ4BBmtV3ULQacZfVUsyCUHU74tThtq9R3osjgNiWG-ek7hYaAJINhD0wfJowkFQ%3D%3D&.
- Sertbarut, M. (2013). Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar. İstanbul: Çizmeli Kedi.
- Sever, S. (2008). Çocuk Ve Edebiyat. İzmir: Tudem.
- Sever, S. ve Aslan, C. (2011). Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Karakter Çerçevesinin Oluşturulmasında Cinsiyet Rollerinin Sunuluşu. 3. Ulusal Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu İçinde (s. 691-703). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Şimşek, T. (2011). Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı. Ankara: Grafiker
- TDK. (2009). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tosuner, N. (2016). Kitabın Adı. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Uğurlu, S. B. (2013). Resimli Çocuk Kitaplarında Hayvan Karakter Kullanımı. *Turkish Studies*, 8(4), 1381-1393.
- Uşar, İ. (2015). Kuuzu Ve Lunapark Ailesi. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Uzuner, B. (2017). Ah Bir Kedi Olsam. İstanbul: Everest.
- Ünlü, A. S. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bakımından TRT Çocuk Kanalında Yayımlanan Çizgi Filmler. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vannicopoulou, A. (2004). Resimli Çocuk Kitaplarında Kadın Karakterler. Çeviren Dilek Çiftçi Yeşiltuna. *Ege Eğitim Dergisi* (5) 2: 65-73.
- Yakar, Y. M ve Yılmaz, O. (2015). Beyaz Bulut Dergisi'nde Yer Alan Kurgusal Metinlerdeki Karakterlerin Çatışmaları Çözme Biçimleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57-66.
- Yavuzer, H. (1996). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O ve Kılıç, B. S. (2015). İdealize karakter bağlamında Elif Şafak'ın Sakız Sardunya'sı. II. Uluslar arası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu içinde (s. 136-142). İstanbul: Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarlar Birliği.
- Yılmaz, O. (2016). Kurgusal Nitelikli Çocuk Kitapları ve Karakter Eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 4(3), 311-325.
- Yiğitler, Ş. Ş. (2014). Resimli Hayal Ansiklopedisi. Ankara: Elma Yayınevi.